

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 5.

ÅREN

1876—1880.

ELFSBORGS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Elfsborgs län, i fråga om hvars geografiska läge och naturbeskaffenhet hänvisas till den i senaste femårsberättelsen afgifna fullständigare redogörelse, har, under den senaste femårsperioden, till följd af de i senare tider anlagda kommunikationsanstalter, som numera genomlöpa större delen af länet, fortgått på den påbörjade utvecklingsbanan. Den lättade afsättningen af jordbrukets alster har sporrat landmannen till arbete och framkallat förslag till en mängd sjösänkningar och vattenaftappningar, hvilka ökat arealen af den odlingsbara jorden, minskat frostländigheten och i betydlig mån ökat spanmålsproduktionen, så att länet, i stället att behöfva såsom tillföre hemta spanmål och lifsförnödenheter från närgränsande orter, numera i väsentlig mån deltagar i den export af spanmål, ladugårdsprodukter och boskap, hvaraf vårt land har att glädja sig. Härtill har också i sin mån bidragit, att de alltmera nedhuggne skogarne icke vidare lemna sysselsättning eller näringsmedel åt befolkningen i de trakter, der skogar fordom funnos, och denna befolkning har sålunda med ifver kastat sig på jordbruket.

Ej blott å den egentliga slättbygden af länet, Sundals och Nordals samt Väne härad, äfvensom den till Venern angrän-

sande delen af Tössbo, samt floddalen utmed Göta elf af Ale och Vätö härad, men äfven i de hittills mindre odlade Kullings, Ås, Gäsene, Redvägs, Marks och till en del Kinds härad, bedrifves jordbruket med insigt och skicklighet och stora sträckor hafva eröfrats af plogen. De vid de geologiska undersökningarne upptäckta mergellager hafva, såväl inom Marks, som vissa delar af Kinds härad anlitats för att förbättra den i allmänhet sandiga jordmånen, hvarigenom jordens afkastning och bördighet jemväl ökats. Landets och folkets natur hafva derigenom i viss mån förändrats; befolkningens kringvandrande för att söka arbete har, likasom gårdfarihandeln, till en väsentlig del upphört och folket sysselsattes hemma med jordbruk, ladugårds-skötsel och hemslöjd.

Skogshushållningen inskränker sig icke mera till blott afverkningen. Efter föredöme af statens skogsplantering å Svälorna, har jemväl allmogen börjat att med skog beså de kalmarker, som förflutna tiders misshushållning beröfvat sin naturliga beklädnad, och den tid torde icke vara alltför aflägsen, då dessa sorgligt ryktbara Svälto skola prydas af vackra skogsparker. Denna fråga är för Elfsborgs län, hvars ojemförligt

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-8.
1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Innevånarne.....	2.
3. Näringar.....	3.
4. Kommunikationsanstalter och varuutbyten.....	5.
5. Kameralförhållanden.....	6.
6. Politi.....	7.
Tabellbilagor	9-17.
Tab. N:o 1. Folkmängden i Elfsborgs län åren 1876-1880.....	9.
Tab. N:o 2. Allmänna vägar och skjutsning i Elfsborgs län åren 1876-1880.....	10.
Tab. N:o 3. Hemman och jordlägenheter samt stadsjordar m. m. i Elfsborgs län år 1880.....	11.
Tab. N:o 4. Brandförsäkrings-inrättningarnes verksamhet i Elfsborgs län åren 1876-1880.....	12.
Tab. N:o 5. Fromma stiftelser, stipendiefonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar i Elfsborgs län år 1880.....	15.

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 5.

ÅREN

1876—1880.

ELFSBORGS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Elfsborgs län, i fråga om hvars geografiska läge och naturbeskaffenhet hänvisas till den i senaste femårsberättelsen afgifna fullständigare redogörelse, har, under den senaste femårsperioden, till följd af de i senare tider anlagda kommunikationsanstalter, som numera genomlöpa större delen af länet, fortgått på den påbörjade utvecklingsbanan. Den lättade afsättningen af jordbrukets alster har sporrat landmannen till arbete och framkallat förslag till en mängd sjösänkningar och vattenaftappningar, hvilka ökat arealen af den odlingsbara jorden, minskat frostländigheten och i betydlig mån ökat spanmålsproduktionen, så att länet, i stället att behöfva såsom tillföre hemta spanmål och lifsförnödenheter från närgränsande orter, numera i väsentlig mån deltagar i den export af spanmål, ladugårdsprodukter och boskap, hvaraf vårt land har att glädja sig. Härtill har också i sin mån bidragit, att de alltmera nedhuggne skogarne icke vidare lemna sysselsättning eller näringsmedel åt befolkningen i de trakter, der skogar fordom funnos, och denna befolkning har sålunda med ifver kastat sig på jordbruket.

Ej blott å den egentliga slättbygden af länet, Sundals och Nordals samt Väne härad, äfvensom den till Venern angrän-

sande delen af Tössbo, samt floddalen utmed Göta elf af Ale och Vätö härad, men äfven i de hittills mindre odlade Kullings, Ås, Gäsene, Redvägs, Marks och till en del Kinds härad, bedrifves jordbruket med insigt och skicklighet och stora sträckor hafva eröfrats af plogen. De vid de geologiska undersökningarne upptäckta mergellager hafva, såväl inom Marks, som vissa delar af Kinds härad anlitats för att förbättra den i allmänhet sandiga jordmånen, hvarigenom jordens afkastning och bördighet jemväl ökats. Landets och folkets natur hafva derigenom i viss mån förändrats; befolkningens kringvandrande för att söka arbete har, likasom gårdfarihandeln, till en väsentlig del upphört och folket sysselsattes hemma med jordbruk, ladugårds-skötsel och hemslöjd.

Skogshushållningen inskränker sig icke mera till blott afverkningen. Efter föredöme af statens skogsplantering å Svälorna, har jemväl allmogen börjat att med skog beså de kalmarker, som förflutna tiders misshushållning beröfvat sin naturliga beklädnad, och den tid torde icke vara alltför aflägsen, då dessa sorgligt ryktbara Svälto skola prydas af vackra skogsparker. Denna fråga är för Elfsborgs län, hvars ojemförligt

största del, såsom bestående af grusåsar, af naturen är afsedd till skogsbörd, af synnerlig vigt; det är endast genom de enskildes ändamålsenliga skogshushållning och användande af den till skogsbörd lämpliga mark, som vi kunna godtgöra förflutna tidens fel. Landstinget har också med berömvärd frikostighet sökt att befordra den enskilda skogsodlingen.

I den *administrativa* indelningen hafva under den tilländalupna femårsperioden icke några förändringar skett. Landsbygden är således fortfarande indelad i aderton härad, fördelade på sex fögderier, med tjugonio länsmansdistrikt. Underdånig framställning är likväl gjord om fördelning af Östra Vedbo länsmansdistrikt, hvilket redan till följd af dess utsträckta areal varit provisoriskt deladt, i tvänne, äfvensom om anslag till en särskild länsman på Trollhättan, hvarest hitintills en länsman varit tillförordnad med arfvode af de af Riksdagen anvisade

medel för upprätthållande af polismakten på landsbygden. Beträffande de administrativa oregelbundenheterna, som i föregående berättelse blifvit anmärkta, har man afbidat de förslag, som förväntas af den af Kungl. Maj:t för afhjelpande af dessa olägenheter förordnade komité.

I den *judiciela* indelningen har en förändring varit ifrågasatt, i det att förslag framstälts derom, att de trenne domsagor, som utgöras, en af Marks, Vedens och Bollebygds, en af Ås och Gäsene samt en af Kinds och Redvägs härad, skulle fördelas i fyra, af hvilka en skulle omfatta Marks och Bollebygds, en Vedens och Gäsene, en Ås och Redvägs samt en fjerd Kinds härad. Men detta förslag, som icke vann allmänare bifall af innevånarne, har förfallit.

I den *ecklesiastika* indelningen har under femårsperioden icke någon förändring skett.

2. Innevånarne.

Tab. N:o 1. Den *tillväxt i folkmängden* å landsbygden af omkring 1,000 personer årligen, som i senaste femårsberättelsen omförmåles, fortgick ungefärligen i samma proportion under de fyra första åren af nu ifrågavarande femårsperiod, hvaremot under det senaste året af densamma en minskning af omkring 1,500 personer förekommer, detta hufvudsakligen till följd af *emigrationen*, som under året 1880 antog betydliga dimensioner och hotar att ytterligare tillväxa. Den, utan all jemförelse, största delen af befolkningen utgöres nemligen dels af backstugusittare eller torpare med något ringa jordbruk, dels af lösa personer, hvilka sysselsättas, en del vid fabriker, en annan del med husslöjd och, ibland denna, företrädesvis väfnadsindustrien. Vid inträffande stagnation i rörelsen lemna dessa derföre utan all betänksamhet fäderneslandet, hvartill de erhålla medel och uppmaningar från redan utvandrade vänner; men jemväl mindre jordegare afyttra sin jord och gå i främmande land att söka lycka.

Orsaken till denna emigration torde vara att söka dels i den, efter afstادنandet af jernvägsarbetena, ojemna och minskade tillgången på lönande arbete för den stora rörliga befolkningen, dels i ett tynande eller svagt näringslif. Det är icke blott en lättsinnig önskan att finna ombyte, eller lockelser och förespeglningar af agenter och i Amerika vistande släktingar och bekanta, som förmått så många, ofta välbergade personer af lugnt och stilla lynne att öfvergifva sitt gamla hem, för det okända på hinsidan hafvet. De utvandrande uppgifva sjelfva vanligast, att svårigheterna för dem att finna sin bergning i hemlandet blifva med hvarje år allt större och att de tro sig få det bättre i det nya landet. Emigrationen är endast *en* sida, *en* bland följderna af ett matt och stapplande näringslif. Den flerstädes upphörda bergs- och brukshandteringen, hvarom vidare i det följande, de, åtminstone inom detta län, till större delen afstادنade sågverken, de, under täflan med utlandets öfverväldigande tillverkning, qväfda fabriker och handtverken, — af hvilka åtskilliga, till exempel: hattfabrikationen, mössskärmstillverkningen, fabrikationen af musikaliska instrument m. fl. helt och hållet upphört och inskränka sig till aptering eller reparation och försäljning af utifrån hemtade varor, —

lemna de vid dessa fabriker anställda arbetarne sysslolösa, modfälda och hopplösa.

Enligt Kommers-Kollegii berättelse för år 1879 har tillverkningsvärdet, endast vid fabriker och manufakturver inom riket, under femårsperioden nedgått från 173,000,000 kr. till 134,000,000, således med icke långt ifrån en fjerdedel, och arbetarnes antal med omkring 8,000. Jordbrukaren saknar sålunda bland idkarne af andra yrken konsumenter, som sporra honom till verksamhet, och öfriga näringsgrenar upptaga icke de krafter, som icke sysselsättas af, eller hafva smak för jordbruket. Mången, som blifvit van vid de högre arbetslöner, som betalas vid de allmänna arbetena, och för hvilka det friska pulserande lifvet i Amerika, de rika arbetstillfällena med lättheten att förtjena penningar utgöra en mäktig lockelse, känner sig dragen dit öfver, då han läser skildringar derifrån och jemför dem med fattigdomen och försakelserna här hemma. Den flägt af frihet och jemlikhet, som med vinden kommer från det stora landet på andra sidan om Atlanten, vidgar bröstet och fyller själen med förhoppningar om en ljusare framtid hos mången skicklig arbetare, som känner sig mäktig att gå framåt, och hoppas, att detta skall lyckas i ett land, der förtjensten värderas, oberoende af personens sociala ställning. Det enda verksamma medlet emot emigrationen är således, att hit öfverflytta Amerika: det, som på alla områden af lifvet utgör dess storhet: dess näringslif. Det är genom omhuldandet af detta lif, genom uppfostrandet af landets barn till idoghet, företagsamhet och sjelfförtröstan, genom beredandet af arbetsförtjenst och utsigter till fortkomst, man kan hoppas att förmå dem att stadna i sitt hemland, att egna sina krafter åt fäderneslandets tjenst.

I *städerna* har deremot folkmängden under hela femårsperioden, med undantag för 1880 af Venersborg, varit i jemt stigande, detta såsom en följd deraf att de samtliga numera beröras af jernvägar.

Välmågan och i förening dermed anspråken på bättre föda och underhåll hos befolkningen är obestriddligen i stigande. Den lättade tillgången på bättre och kraftigare födoämnen har i väsentlig mån bidragit härtill. För icke länge sedan användes allmänneligen nästan uteslutande hafre, men numera råg till

brödföda och, så väl ifråga om den öfriga födan, som kläder, äro anspråken nu helt olika mot tillförene.

De gröfre *förbrytelse*ernas antal har betydligt aftagit, och sedligheten är i allmänhet tillfredsställande. Äfven fyllerilasten är i aftagande och bränvinskonsumention i städerna, enligt uppgift af de der anordnade bolag, betydligt förminskad.

Beträffande *religionen* kan man icke undgå att bemärka de andliga rörelser, som till följd af kringresande predikanter uppstå och hvarpå de, icke allenast i samtliga städerna, men äfven här och der på landsbygden uppförda bönehusen äro ett talande

bevis. Några separatistiska församlingar hafva likväl icke bildats, och erkännas måste, att vid dessa andliga sammankomster predikas sedlighet och nykterhet, samt att i allmänhet verkan deraf på befolkningen varit god.

Hufvudsakligen är likväl folkets obestridda lyftning i andligt hänseende att tillskrifva *folkundervisningen*, nitiskt befordrad af folkskoleinspektörerna och rikligt understödd från Landstingets sida. Kunskapen att läsa och skriva är allmän bland den yngre allmogen, och bland beväringssynglingarne finnes nästan ingen, som saknat denna kunskap.

3. Näringar.

A) **Jordbruket** sträfvat fortfarande att motsvara de stegrade anspråken på detta, numera vetenskap blifna yrke. Ej blott genom ett mera rationellt bedrifvet brukningssätt, men äfven genom användandet af artificiella gödningsämnen, har jordens bördighet i väsentlig mån ökats och spanmålsproduktionen betydligt tilltagit. Äfven i de delar af länet, hufvudsakligen vissa trakter af Dalsland, der jorden tillförene mindre väl skötes, visar sig en bestämd öfvergång till ett bättre, och all anledning är att antaga, att detta af naturen bördiga landskap skall underhålla en stor och välmående befolkning. De inom detta län tillförene tidt och ofta återkommande missväxterna blifva derigenom sällsyntare och de af dessa missväxter framkallade anspråken på undsättningslån upphöra.

Af *sädeslag* odlas företrädesvis råg och i synnerhet hafre till afsalu. Hvete och ärter odlas, men obetydligt på slättbygden samt i Göta elfs dalgång och, på en och annan gård i Mark, jemväl bönor; korn deremot högst obetydligt. Inom hela den södra delen af länet är, åtminstone på de orter, der mergling icke egt rum, jordmånen så lös och sandig, att den hufvudsakligen lämpar sig för, jemte råg och hafre, potatisodling, som också här bedrifves i stor skala. Frukten afyttras dels till de i orten befintliga större brännerierna, dels användes den till stärkelseberedning, som i senare tider betydligt tillväxt, så att den utgör en för orten icke övrigt näringsgren.

Linodling bedrifves såsom näringsgren hufvudsakligen inom södra delen af Marks härad, der växten på marken försäljes till producenter af väfnad, som upptaga, bereda och använda den till sin näring. I öfriga delar af länet odlas lin endast till husbehof.

Såväl i södra delen af länet, å Skeppsholmen i Redvägs härad, som äfven i norra delen å egendomen Hult i Väne härad har i senare tid försök gjorts med *humleodling*, hvilka försök synas gifva stöd åt den åsigt, att denna odling med framgång kan bedrifvas i vårt land, hvars jordmån och klimatiska förhållanden anses bidraga till att gifva åt denna växt den arom, som är en af dess utmärkande egenskaper.

De analyser, som i utlandet gjorts af den här alstrade humle, hafva gifvit stöd åt denna åsigt.

En näringsgren, som hittills inom länet väsentligen försumrats, ehuru jordmånen inom en stor del deraf är särdeles lämplig, är *trädgårds- och fruktträdsodlingen*.

I Gäsene härad, hvarest, genom den numera från orten *afflyttade* jägmästaren Gybergs nitiska bemödanden, skogsodling och trädplantering tagit fart, hafva visserligen fruktträd från

de å Ollestad anlagda plantskolor blifvit utsatta, men någon allmän spridning af denna, för den mindre jordbrukaren vigtiga handtering, har ännu icke försports.

Detsamma kan sägas om den för jordbrukaren ytterst vigtiga *rotfruktsodlingen*. Den utsträckt och ofta nog ensidiga sädesproduktion gör landtmannen i yttersta grad beroende af gynsam väderlek; och en torr och varm sommar är i och för sig lika så skadlig i sina verkningar, som en kall och våt. Odlingen af rotfrukter, hvilka genom sina stora skuggande blad och den noggranna skötsel af jorden, som den fordrar, tillföra densamma nödig fuktighet ur luften och under en regnig och kylig växtperiod utveckla sig med fördel, således alldeles motsatsen mot sädesväxterna, skulle utgöra en kärkommen och välbehöflig fyllnad till dessa.

Det torde vara stäldt utom allt tvifvel, att Sverige aldrig kan såsom jordbrukande land komma till någon betydenhet, innan odling af rotfrukter samt andra direkta foderämnen vunnit insteg. Den af vårt lands nordliga läge betingade blida årstidens korthet, hvarigenom fältarbetena måste blifva mer eller mindre knapphändigt utförda; jordmånens beskaffenhet, såsom varande antingen mycket styf eller mycket torr, eller båda delarne; jordens i allmänhet stora brist på humusartade ämnen; våra vanligen torra och heta somrar; — alla dessa omständigheter tillsammans göra det för oss till en nödvändighet, dels att mera kraftigt bearbeta jorden, dels att tillföra henne en betydligt större mängd af animalisk gödsel, än hvad som nu i allmänhet sker. Detta skulle vinnas och en välbehöflig luckerhet i jorden åstadkommas genom en mera utsträckt rotfruktsodling. Potatisen är för det närvarande nästan den enda rotfrukt, som af den mindre jordbrukaren odlas. Rofvor och kålrötter odlas föga och foderbetor nästan alldeles icke, åtminstone af den mindre jordbrukaren.

En annan för jordbruket synnerligen vigtig fråga är begagnandet af de fördelar, som vårt nordliga läge lennar oss vid täflan med länder under en sydligare breddgrad, bestående deri, att *frö*, som mognat i nordligare länder, besitter en högre grad af storlek och vikt, samt, såsom följd deraf, gifver större och kraftigare plantor, än det som alstrats i sydligare länder. Sedan vid den, i sammanhang med landbruksmötet i Borås år 1879, anordnade frökongress uppmärksamheten härpå blifvit väckt, hafva, inom såväl den norra, som södra delen af länet bildats *fröodlingsföreningar*, hvilka med nit och framgång arbetat för åstadkommande af fröodling, dels genom anskaffande af godt utsäde, dels genom jordens ändamålsenliga bearbetning samt

den producerade spannmålets fullständigare rengöring före afsättningen. Det är uppenbart, att denna fråga för vårt jordbruk är af högsta vikt, på det att vår spannmål och vårt gräsfrö må kunna i utlandet bibehålla den kredit, de äro på väg att tillvinna sig, men som genom dålig skötsel lätteligen kan gå förlorad. För den mindre jordbrukaren, som jemförelsevis har mera tid än den större att använda på skötseln af sitt lilla jordstycke, är denna fråga af allra största intresse. Icke blott producerande af utsädesspanmål och gräsfrö, men äfven af rotfruktsfrö och skogsfrö, kan för landtbefolkningen blifva en ganska lönande näring. Fröodlingsföreningarna hafva derföre genom utdelning af skrifter sökt fästa allmänhetens uppmärksamhet härpå och derjemte, genom föranstaltande af inköp af alla slags frö, uppmuntrat till bedrivande af denna näring.

Beträffande särskildt insamlingen af *skogsfrö*, hvartill våra af naturen anvisade vidsträckt utmarker gifva rikligt tillfälle, under det att detta frö hittills måst för verkställda skogsplanteringar inköpas från utlandet, har denna insamling börjat att bedrivas genom åtskilliga folkskolelärare och fröet, liksom tall- och grankottar, inköpes af jägmästaren Lindbohm på Hunneberg och jägmästaren Hemberg på Koberg i Lagmansereds socken.

Bland *sjösänkningar*, hvilka under femårsperioden med understöd af statsmedel blifvit verkställda eller fullbordade, må nämnas:

Sänkning af Tydje sjö och Torpane elf i Tössbo härad;

Sänkning af Starlande mader i förening med upprensning af Starlanda elf i Vedbo och Valbo härad;

Af Vingsjön med flere sjöar i Ås härad;

Af Döfve och Kärråkra byars med flere hemmans mader, likaledes inom Ås härad;

Af Molla sjö och mader; samt

Af Ramne mossar i Gäsene härad.

Dagsverksprisen hafva under perioden i allmänhet varit i stigande och utgjort:

Sommartiden: för män: 1 krona 25 öre å 1 krona 50 öre;

» för kvinnor: 67 å 75 öre;

Vintertiden: för män: 75 öre å 1 krona;

» för kvinnor: 50 å 67 öre.

B) Ladugårdsskötseln har icke blott på större egendomar, men jemväl bland allmogen gjort betydliga framsteg, sedan odling af gräsväxter numera blifvit allmän; och om, såsom i det föregående blifvit nämnt, rotfruktsodlingen allmänare bedrefves, skulle denna näringsgren utan tvifvel kraftigt uppblomstra. Icke blott de större egendomarne, men äfven allmogen vinnlägger sig om att bättre föda och vårda sina kreatur och de flere i orterna anlagda distriktejerier, der mjölken uppköpes för beredning af smör och ost, uppmuntra härtill. Exporten af ladugårdsprodukter från denna ort är således ganska betydlig, men kan, då den går öfver Göteborg, ej till beloppet närmare uppgifvas.

Från södra delen af länet, företrädesvis det till Småland angränsande Kinds härad, försäljas derstädes uppfödda kreatur; men uppfödandet och försäljandet af slagboskap har, just till följd af bristande tillgång på rotfrukter, icke vunnit allmänare intag.

C) Hästafveln, som hittills inom länet varit alldeles försummad, har under femårsperioden till följd af hästpremieringarna gjort betydliga framsteg. Vid början af perioden kunde högst

på premier utdelas, numera klagar man deröfver, att de icke äro tillräckliga. Ett hästförsäkringsbolag har först vid femårsperiodens slut inom länet bildats, hvarest under år 1880 försäkrats 241 hästar till ett värde af 86,850 kronor.

D) Brånvinsbränning idkades vid femårsperiodens slut vid 15 brännerier med ett tillverkningsbelopp af 434,755 kannor 10 kub.-tum.

Beträffande *E) Skogsafverkningen*, har tillgången på gröfre sågtimmer betydligt minskats och afverkningen vid sågverken har sålunda aftagit. Försäljningen af smärre virke, dels till grufstolpar, dels till de i orten anlagda träsliperier, fortgår deremot och nödvändigheten af skogsplantering, för att förekomma framtida skogsbrist, är uppenbar. En ordnad skogshushållning är införd, — icke allenast å de inom länet varande kronoparker, bland hvilka de å Svältorna gifvit ett vackert och af allmogen följdt föredöme i fråga om skogssådd och plantering, äfvensom å boställen och häradsallmänningar, — men äfven å åtskilliga större jordegendomar, bland hvilka företrädesvis må nämnas: Koberg i Bjärke härad, Baldersnäs bolags egendomar i Vedbo härad samt de af Sägbruksföreningen i Frederikshald inköpta skogar i samma härad. Dessa exempel verka småningom till allmänare efterföljd.

Med de af Landstinget till Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes disposition ställda medel utdelas årligen genom vederbörande tjenstemän i Skogsstaten, som benäget åtagit sig detta uppdrag, flere hundrade skålpund *tall- och granfrö*, samt utplanteras omkring 100,000 plantor årligen hos hemmansegare inom åtskilliga delar af länet.

Åt *F) Fisket*, som hittills bedrifvits temligen hänsynslöst, har man i senare tider börjat egnas något mera omsorg, i det att dels förbud af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande utfärdats mot fiske under lektiden, dels fiskodling på ett och annat ställe idkas. I allmänhet försummas dock denna icke ovigtiga näringsgren.

Bland *G) Binäringar på landsbygden* intog, särdeles i förra tider, *väfnaidsindustrien*, synnerligast inom de sju södra häraden af länet, främsta rummet, och innehar det visserligen ännu, ehuru fabriksindustrien småningom undantränger densamma. Flere fabriker äro nemligen numera anlagda, hvarest enklare väfnader till större delen tillverkas. Till följd af den i Borås anlagda väfskolan, har insigt i konstväfnad småningom blifvit spridd till allmogen, som derigenom bereder sig en behöflig utkomst. Tillverkningens belopp inhemtas i Kommerskollegii derom afgifna berättelse.

Genom de i Venersborg och å Vestergården på Dalsland inrättade *väfskolor*, samt de på Slöjdföreningens bekostnad kringresande väfverskor, har väfkonsten blifvit spridd jemväl till andra delar af länet. Det är numera icke ovanligt att, jemväl der, träffa kvinnor, klädda i ortens tillverkningar.

Jemte väfnaderna bedrifves inom de sju häraden åtskillig annan *husslöjd*, till exempel: träarbeten, laggkärl, enklare möbler, tillverkning af liar, kardor och lerkärl m. m.; korgflätning, halmflätning och tillverkning af hattar i Årtemarks socken, Vedbo härad; samt i Redvägs härad bleckslageri, hvaraf tillverkningarna försändas vidt omkring.

I öfriga delar af länet hade den gamla hemslöjden småningom aftagit; men den inom länet bildade Slöjdföreningen har icke utan framgång arbetat på dess återupplifvande, dels genom

införande af *stöjdundervisning* i folkskolorna, dels genom särskilda fortsättnings- eller yrkesskolor, hvarom vidare.

H) **Bergs- och brukshandteringen**, som i forna tider, särdeles på Dalsland, bedrefs, har till följd af konkurrensen och de tryckta jernprisen till större delen upphört. Malmer finnas nemligen icke inom orten och de långa transporterha hafva fördyrat tillverkningen, så att det ena bruket efter det andra måst nedläggas sin rörelse. Sålunda bedrifves numera stångjernstillverkning i någon större skala endast vid Billingsfors i Vedbo och Forsbacka i Tössbo härad samt Kollerud med Jädersfors i Ryrs socken, Sundals härad.

I) **Fabriker och manufaktur**. I jernverkens ställe hafva vid vattenfallen blifvit anlagda *träsliperier* för tillverkning af kemisk trämassa.

Det betydligaste af dessa verk är det vid Vargön i Väne härad, tillika pappersbruk och med ett tillverkningsvärde af omkring 1,000,000 kronor, hvaraf ungefärligen två tredjedelar exporteras på England. Ett annat träsliperi, Önans pappersbruk, med tillverkning af omslags- eller gröfre papper finnes vid Trollhättan.

Vidare märkas Gustafsors i Vedbo härad med ett tillverkningsvärde af 300,000 kronor och Långed i samma härad med ett tillverkningsvärde af 145,000 kronor; varan exporteras till England, Frankrike, Belgien och Danmark.

Slutligen tillverkas vid Mölndals fabrikers träsliperi å Trollhättan högst betydliga partier pappersmassa, hvilken användes till dessa i Göteborgs län belägna fabrikers papperstillverkning.

Spinnerifabrikerna vid Näs och Alafors i Ale härad samt Rydal i Marks härad bedrifvas fortfarande med framgång.

Väfnadsfabrikerna bedrifvas likaledes raskt, och nya anläggas tid efter annan. De betydligaste af dessa äro: i Alingsås, vid Rydboholm, Drufvefors i granskapet af Borås, hvaräst jemväl *flere* sådana fabriker blifvit anlagda, samt vid Fritsla i Marks härad. Denna näring har, såsom varande gammal i orten och i allmänhet inskränkt till enklare och tyngre varor, hvilka till följd af tullsatsernas bestämmande efter vikt förmått utvärda täflan med utlandets tillverkningar, hittills kunnat bibehålla sig.

4. Kommunikationsanstalter och varuutbyten.

Genom de, under loppet af några år, inom länet utförda storartade jernvägsbyggnader är för de flesta delarne af länet det mest trängande behofvet af kommunikationsanstalter afhjelpat.

Dessa äro, utom Vestra Stambanan, som till en längd af omkring 87 kilometer genomgår Vätle, Ale och Kullings härad:

a) *Bergslagens jernväg* om 483 fots spårvidd, som ifrån länegränsen mot Vermland genomgår Tössbo härad med staden Åmål, Nordals, Sundals, Väne, Flundre, Ale och Vätle härad till Göteborg, en väglängd af omkring 170 kilometer, samt den i förening dermed anlagda

b) *Dalslands jernväg*, som, med samma spårvidd, utgående från Sunnanå hamn vid Venern, skär Bergslagens jernväg vid Mellerud och, med en väglängd af omkring 67 kilometer, går genom Vedbo härad till länegränsen mot Norge, der den möter norska Smaalenenes-banan; vidare

Tillverkningsvärdet uppgifves i de af Kommers-Kollegium utgifna berättelser.

Bland *glasbruken* intager Linnared det första rummet. Afsättningen derifrån tryckes likväl genom konkurrensen med utlandets tillverkning, äfvensom genom åtskilliga smärre glasbruksanläggningar.

I Nordals härad af Dalsland finnas vid Halängen och Häl-lan *skifferbrott*, hvarifrån takskeer upptagas och försäljas, såväl inom landet som till Norge.

Vid *Strand* i Nössemarks socken af Dalsland är af en handlande i Göteborg, Spörk, anlagd en ångsåg för *tillverkning af stäfter* eller fastagevirke, med uppgifvet tillverkningsvärde af 50,000 kronor.

Till följd af ångbåtarnes allt mera tillväxande antal har antalet segelfartyg minskats och *skeppsrederierna* indraga småningom sin rörelse.

Bland *garfverierna*, af hvilka åtskilliga till följd af den tilltagande importen af läder måst nedläggas, äro endast de i städerna Venersborg och Borås af någon betydighet.

Af *mekaniska verkstäder* finnes inom länet en af större omfång, nemligen herr Nydqvists vid Trollhättan, hvaräst tillverkas ångmaskiner af alla slag, lokomotiv för jernvägar m. m. Denna verkstads förtjenstfulla arbeten hafva tillvunnit sig uppmärksamhet.

Ett mindre verk, ursprungligen afsedt för *tillverkning af sågblad*, är under femårsperioden anlagdt äfven vid Trollhättan, med, såsom det vill synas, goda utsigter till utveckling och förkofran.

En annan mindre mekanisk verkstad är under femårsperioden anlagd vid Bäckefors bruk å Dalsland, med uppgifvet tillverkningsvärde af 12,000 kronor, samt en annan likaledes mindre verkstad för jernmanufakturstillverkning vid Strömsfors i Kinds härad.

Det vid Trollhättan anlagda *oljeslageri* fortsätter sin verksamhet i temligen stor skala.

Tändsticksfabrikerna i Venersborg och å Lilla Edet bedrifva jemväl en ganska stor rörelse, hufvudsakligen för afsättning på utrikes ort.

c) *Uldevalla—Venersborg—Herrljunga jernväg*, som, 92 kilometer lång med 4 fots spårvidd, utgående från Uldevalla, genomgår Väne härad och vidare genom Skaraborgs län till Kullings härad, inom hvilket den möter stambanan vid Herrljunga;

d) *Borås jernväg*, som, omkring 40 kilometer i längd, med 4 fots spårvidd, utgör fortsättning af Venersborgsbanan och går genom Gäsene, Ås och Vedens härad till Borås;

e) *Varbergs jernväg*, som, 85 kilometer i längd, med samma spårvidd som statsbanorna, från Borås går genom Vedens och Marks härad till Halland, stadnande i Varberg; samt

f) *Ulricehamns jernväg*, som, omkring 36 kilometer i längd, med 3 fots spårvidd, från Vartofta station går genom Redvägs härad till Ulricehamn.

En mindre jernvägsanläggning, om 15 kilometers längd med 3 fots spårvidd, är på enskild bekostnad anlagd från *Linnareds*

glasbruk till södra ändan af sjön Åsunden, hvarifrån medelst ångbåtar underhålles trafik öfver sjön till Ulricehamn.

Genom dessa jernvägsanläggningar, äfvensom dels *Trollhätte kanal* och Göta elf, dels den genom Nordals och Vedbo härad gående *Dalslands kanal*, som, sammanbindande de flere inom Vedbo härad belägna smärre sjöar, utmynnar i den vid riksgränsen belägna sjön Stora Lee, — vid hvars södra ändpunkt ligger Vestra Eds station på Dalslandsbanan, — och hvilken kanal trafikeras af icke mindre än nio stycken ångbåtar samt fem mindre eller bogserbåtar, ledes rörelsen och varuafsättningen, dels till och ifrån Frederikshald, dels till och ifrån Varberg, dels och förnämligast till och ifrån Göteborg, eller öfver stambanan till öfriga delar af riket.

Den hufvudsakliga *afsättnings- och importorten* är utan tvivel Göteborg, men derjemte afsätts genom jernvägen öfver Uddevalla högst betydligt spanmål och skogsprodukter, likasom stenkol derifrån hemtas till fabrikena. Från Dalsland afsätts på Frederikshald såväl ladugårdsprodukter och kreatur, som äfven skogsprodukter, hvarjemte derifrån hemtas rågmjöl och andra förnödenhetsvaror. Från Marks härad afsätts på Varberg spanmål och ladugårdsprodukter, hvarjemte derifrån hemtas såväl stenkol som rudimaterier för fabrikena och andra förnödenhetsvaror.

Borås och jemväl Venersborg utgöra också för den omkringliggande orten goda afsättningsplatser, hvarst spanmål och andra landtmannaprodukter alltid finna afnämare.

De delar af länet, som ännu sakna kommunikationsanstalter, äro Kinds och Valbo härad. För det förstnämnda skulle detta behof afhjelpas genom en *föreslagen jernväg* från Borås öfver Svenljunga och Mölnebyn till Halmstadbanan vid Landeryd, med en utgrening till sjön Åsunden för att möta den ofvan omförmälda jernvägen från Limmared; om understöd för hvilken jernvägsanläggning ansökning till Kungl. Maj:t ingått. För det senare eller Valbo härad äro tvenne alternativa förslag uppgjorda, utgående det ena från Venersborg och det andra från Uddevalla.

Till följd af de sålunda lättade kommunikationerna har den gamla *gårdfarihandeln* till större delen upphört, men *landthandeln* deremot i högst betydlig mån tillväxt, så att icke blott vid alla jernvägsstationer, utan allestädes på landsbygden, finnas sådane handlande i stor mängd.

Omläggningen af de inom länet befintlige, backiga *landsvägarne* har fortgått i den mån understöd af statsmedel för detta ändamål kunnat erhållas. Sålunda är sockenvägen från Högsäter till Rennelanda kyrka i Valbo härad *omlagd* med ett statsbidrag af 18,500 kronor.

Vidare har inom Vedbo härad omlagts: vägen emellan Årbols och Bengtsfors skjutsstationer 20,990 fot väg, med ett statsbidrag af 10,000 kronor; vägen emellan Bengtsfors och Låbyns skjutsstationer 25,800 fot, med ett statsbidrag af 13,000 kronor; hvarjemte väg- och backomläggning inom Gesäters socken, med byggnad af en bro öfver den så kallade Örekilselven, med ett statsbidrag af 11,890 kronor, är under arbete.

Slutligen har i Mössebo socken af Södra Kind 0,3 mils landsväg emellan Tostarps och Gisslaveds gästgifvaregårdar blifvit omlagd med statsbidrag af 6,200 kronor, samt i Norra Kind landsvägen emellan Ulricehamn och Daltorps kyrka omlagts med statsbidrag af 21,000 kronor; och landsvägar med statsbidrag af 20,000 kronor, äfvensom sockneväg emellan hemmanet Källhult och Jönköpings länegräns med statsbidrag af 11,000 kronor. Mycket återstår likväl ännu dervid att göra, och ansökningar om understöd inkomma beständigt.

Såsom en följd af de förbättrade kommunikationsanstalterna, har *skjutsningen* vid de inom länet befintliga skjutsanstalter betydlig minskats. Med afseende härå har det tillförene bestämde hästantalet vid gästgifverierna kunnat nedsättas; och i följd häraf hafva vid 61 af de inom länet befintliga 111 skjutsanstalter entreprenad åstadkommits, dels utan, dels med bidrag från landstingets sida, hvars utgifter för detta ändamål år 1880 uppgick till 3,655 kronor.

Angående allmänna vägarne längd m. m. och skjutsningen meddelas närmare upplysningar i bilagde **tabell N:o 2**.

5. Kameralförhållanden.

Föreskrifven tabell öfver *hemman och lägenheter* å landet jemte taxeringsvärden derå bifogas under **tabell N:o 3**.

Genom indragning till statsverket hafva 211 militieboställen tagits under Kammarkollegii och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes förvaltning och utgöra de för statsverkets räkning förvaltade *kronolägenheter* vid periodens slut 254.

Af kronolägenheter med mindre än tvåhundra kronors arrende äro under perioden försålda 12 stycken mot en summa af tillsammans 97,339 kronor.

Fastigheter af fideikommissnatur äro:

I Bjärke och Ale härad: Koberg med underlydande hemman inom Lagmansereds, Mellby, Erska, Åsaka och Skepplanda socknar, tillsammans 31⁸⁹/₁₆₈ mantal, tillhörigt friherrliga ätten Silfverschiöld; *Åsbräcka Rusthållaregården*, 1 mantal med qvarn och såg, tillhörigt landshöfdingen Treffenberg; samt *Öjared* med underlydande hemman i Lundby och Skallsjö socknar, tillsammans 12⁷/₁₆ mantal, tillhörande släkten Adelsköld.

I Sundals härad: Qvantensborg, 1 mantal, med underlydande 1 mantal Bredgården, 1 mantal Espesäter, 1 mantal Kläfvän, 1

mantal Nygården, 1 mantal Lånstorp, $\frac{1}{4}$ mantal Marknadsplatsen och $\frac{1}{4}$ mantal Tormansbol, tillsammans 6 $\frac{1}{2}$ mantal, tillhöriga släkten von Qvanten; samt *Ekarebol Öfre*, 1 mantal, med Ekarebol Nedre 1 mantal och Borgen öfre $\frac{1}{2}$ mantal, tillsammans 2 $\frac{1}{2}$ mantal, tillhöriga släkten Silfversvan.

I Kinds härad: Gälared, 1 mantal, med underlydande $\frac{3}{8}$ mantal Mostorp, $\frac{1}{4}$ mantal Björkered, $\frac{1}{4}$ mantal Bolgården, $\frac{1}{8}$ mantal Hillared Deragården, $\frac{1}{8}$ mantal Hillareds Stom, $\frac{1}{8}$ mantal Nättslebo, $\frac{3}{8}$ mantal Olofshult, $\frac{1}{16}$ mantal Qvigårde, $\frac{1}{4}$ mantal Ösleberg och 1 mantal Patibo Ladugården, tillsammans 3 $\frac{15}{16}$ mantal, tillhöriga släkten von Schedvin; samt *Apelnäs Stora*, 1 mantal, jemte qvarn och såg, tillhöriga släkten von Wachenfelt.

I Marks härad: Broby eller Kransbro, 1 mantal, med underlydande 3 mantal Larsagården, 1 mantal Byslätt Björsgården, 1 mantal Björsgården, $\frac{1}{2}$ mantal Istorp Klockaregården och $\frac{1}{2}$ mantal Preke, tillsammans 7 mantal, tillhöriga greffliga släkten Cronhielm af Flosta.

6. Politi.

A) Undervisningsväsendet:

I Venersborg finnes ett fullständigt *allmänt läroverk*, såväl för den klassiska, som för den reala linien, med rektor, 4 lektorer och 8 adjunkter jemte extra lärare. Lärjungarnes antal vexlar mellan 220 och 250.

I Borås finnes ett femklassigt realläroverk med rektor och 5 kolleger.

I Alingsås ett treklassigt med rektor och 2 kolleger; och

I Åmål likaledes ett treklassigt med rektor och 2 kolleger, hvarjemte staden underhåller en fjerde lärare för upprätthållande af en fjerde klass; och har staden förnyade gånger gjort anhängan om upprättande af ett femklassigt läroverk.

I Ulricehamn finnes pedagogi med en lärare.

Fasta *folkskolor* finnas numera inom nästan alla socknar af länet, i de flesta till och med flere, jemte småskolor till ett betydligt antal.

Landstinget har beredvilligt lemnat anslag till *Seminarium för utbildande af småskolelärare och lärarinnor*, hvarigenom dessas ändamålsenlighet för sitt kall befordras.

Vid åtskilliga af de större fabrikerne äro särskilda skolor inrättade.

Slöjdundervisning meddelas vid en stor del, nära en tredjedel af de inom länet befintliga folkskolor, sedan genom de af Landstinget för detta ändamål beviljade bidrag ett årligt arvode kunnat tilldelas de folkskolelärare och lärarinnor, som vid sina respektive skolor meddela undervisning i slöjd.

I Venersborg äro särskilda verkstäder för särskilda yrken uppförda å folkskolans tomt.

I Borås är ett tekniskt elementarläroverk, samt

I Venersborg ett lägre tekniskt läroverk i förening med slöjdskola, till utbildande af yrkesskicklighet hos de elever från folkskolorna, som visat anlag för sådan skicklighet.

Sådana *fortsättningskolor* äro vidare inrättade:

Å Eckerud på Dalsland, hufvudsakligen för träarbete och smide.

I Bolstads socken på Dalsland; och

I Lagmansered i Bjärke härad för arbeten af samma art; samt slutligen

Vid Kølingsholm i Kylingareds socken af Redvägs härad, hvarest undervisas ej blott i snickeri och smide, men äfven i åtskillig annan slöjd.

Vid Näs i Ale härad är genom egarens af nämnde egendom storartade donation en slöjdskola för ynglingar samt en slöjd- och hushållsskola för kvinnor inrättad, hvarjemte der finnes anordnad ett *Seminarium*, hvarest folkskolelärare och andra, som vilja egna sig åt undervisning i slöjd, deri erhålla erforderlig handledning.

Slutligen är en *folkhögskola* med understöd af statsmedel och bidrag af Landstinget anordnad på Skeppsholmen i Redvägs härad, hvarest jemväl finnes en landtbruksskola, på egen bekostnad underhållen af herr Spaak.

I länet finnas jemväl tvenne *landtbruksskolor* med understöd af statsmedel och bidrag af Hushållningssällskapen, den ena å Kilanda i Ale härad, den andra å Sämsholm i Gäsene härad.

För den *qvinliga undervisningen* är, oafsedt folkskolorna sörjdt, dels genom elementarläroverket för qvinlig ungdom i Venersborg, som har understöd af stadsmedel, dels genom undervisningsanstalter i Borås och Åmål, dels slutligen genom en folkskola för kvinnor å Skeppsholmen.

För utbildande af *qvinlig slöjdskicklighet*, hufvudsakligen i väfnadskonst, äro inrättade:

I Borås en väfskola med understöd af statsmedel och bidrag af Landstinget;

I Venersborg en väfskola, underhållen af Landstinget; och Å Vestergården på Dalsland en väfskola, likaledes underhållen af Landstinget.

Derjemte meddelas i en del folk- och småskolor undervisning i qvinlig slöjd.

För *döfstunma* af båda könen är under femårsperioden en döfstummeskola inrättad i Venersborg, indelad i tre klasser, hvarest meddelas undervisning efter talmetoden, äfvensom i slöjd.

B) Brandförsäkringsinrättningar.

En gemensam brandstodsförening för länet finnes stiftad år 1841, med en ansvarighetssumma, uppgående till 34,605,450 kronor:

för byggnader..... 20,779,250 kronor, och
för lösören 13,826,200 kronor.

För vissa härad äro bildade särskilda brandstodsföreningar, på sätt af **tabell N:o 4** inhemtas.

Anledningen till stiftandet af dessa särskilda brandstodsföreningar var den, att på 1860-talet, till följd af flere inträffade brandskador, brandstodsafgiften i länets gemensamma brandstodsbolag blef öfverdrifvet hög. Under senare åren, då, till följd af vissa förändringar i reglementet, brandstodsafgiften åter nedgått, hafva, med ett undantag, några smärre brandstodsbolag icke bildats.

Bland C) **Välgörenhetsinrättningar af större omfattning**, må nämnas:

1:o) det af framlidne kommerserådet N. Sahlgren genom donation af Östads säteri med underlydande, tillsammans 20¹/₁₆ mantal jemte ett kapital af 25,000 kronor, grundade Östads barnhus, hvarest omkring 80 barn från olika delar af riket underhållas och undervisas;

2:o) Prins Gustafs förening i Borås för vanvårdade barn, samt

3:o) Drottning Lovisas förening i Venersborg för vanvårdade barn, förvaltade hvar och en af sin styrelse med dertill sammanskjutna eller donerade medel samt räntan af en i forna tider, för uppförande af ett allmänt arbetshus bildad fond, som med Kungl. Maj:ts tillstånd för detta ändamål får användas;

4:o) en af framlidne krigsrådet Fryxell och hans fru, född Langensköld, gjord donation af säteriet Ekholmen med underlydande i Nordals härad, hvaraf inkomsten användes, dels till pensioner för medellösa enkor och barn inom Elfsborgs län och Vermland, dels till stipendier åt studerande vid Mariebergs krigshögskola samt Venersborgs och Karlstads skolor, äfvensom till bildande af en undervisningsanstalt för Gunnarsnäs och Holms socknar.

I förening med denna stiftelse är jemväl stild en af framlidne öfverstelöjtnanten Warberg gjord donation, hvaraf räntan

användes till pension åt medellösa enkor och barn, i första rummet testators släktingar.

Angående öfriga inom länet befintliga *fromma stiftelser, stipendiefonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar* inhemtas upplysning i **tabell N:o 5**.

För *D*) **Helsovården** äro provinsialläkare stationerade:

I Venersborg, Borås, Alingsås och Ulricehamn, samt för Vedbo härad å Billingsfors, för Nordals härad å Ekholmen, för Marks härad i Skene och för Kinds härad i Svenljunga. Å Trollhättan är jemväl stationerad en af kanalbolaget aflönad läkare, hvarjemte regementsläkaren vid Kungl. Vestgöta-Dals regemente för närvarande är boende på Lilla Edet.

I städerna äro särskilde stadsläkare anstälde.

Af de vid Kungl. Vestgöta-Dals regemente anstälde bataljonsläkare är den ene bosatt och praktiserande i Venersborgs stad, den andre i Alingsås.

Offentliga sjukvårdsanstalter äro: Lasaretten i Venersborg och Borås, det förra under femårsperioden nybyggt för 100 sängar, det senare ombyggt för omkring 80 sängar. Derjemte äro så kallade sjukstugor uppförda vid provinsialläkarnes bostäder å Billingsfors i Vedbo härad, vid Svenljunga i Kinds härad och Ulricehamn i Redvägs härad.

Venersborg, i Landskansliet, den 17 Juni 1882.

Tab. N:o 5. Helsovård. Kreditanstalter. Sparbanker.

Veterinärinrättningar finnas i Venersborg och Borås, hvarjemte medelst anslag af Landstinget aflönas veterinärer i Alingsås, Ulricehamn och Åmål samt i Kinds, Marks och Sundals härad.

E) **Kreditanstalter, Sparbanker och Sparkassor.** De *kreditanstalter*, som anlitas äro:

Hypoteksföreningen emellan jordegare för Göteborgs och Bohuslän samt Elfsborgs län, äfvensom Vermlands hypoteksförening, som äfven omfattar Dalsland;

Enskilda banken i Venersborg med ett kapital af omkring 1,400,000 kronor, samt afdelningskontor i Uddevalla, Alingsås, Ulricehamn, Trollhättan och Mellerud; samt

Enskilda banken i Borås med en grundfond af 1,000,000 kronor, samt afdelningskontor i Ulricehamn och Skene.

Sparbanker finnas i alla länets städer samt derjemte en för Norra Kind i Ulricehamn, en för Södra Kind i Svenljunga, en för Nordals härad i Mellerud, en å Lilla Edet och en å Trollhättan. Delegarnes antal samt insättningarnes belopp hafva varit i jemt stigande med undantag för år 1878, till följd af då inträffade missväxt och svåra konjunkturer, som föranledde någon minskning; men det sista året visar ånyo en stigning.

I Valbo härad är en så kallad *folkbank* med ett mindre kapital.

ERIC SPARRE.

J. M. Ryding.

Ludv. Almqvist.

Tab. No 1.

FOLKMÄNGDEN I ELFSBORGS LÄN ÅREN 1876—1880.

1.		2.			3.			4.			5.			6.			7.			8.			9.			10.			11.		12.	
		Den 31 december enligt presternas uppgifter.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.									Bevärings- manskap af alla 5 klass, enligt form. H. i näd. förord. d. 9 febr. 1861.		Enligt årets mönster- rollor ap- proberade beväringss- pliktige.																
		Hela folkmängden af			Deraf fric från mantals- penningar.																											
		Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.																			
Å landsbygden	år 1876	132,539	159,791	272,330	131,598	139,405	271,003	59,160	61,997	121,157	10,105	1,600																				
	” 1877	133,657	140,306	273,963	132,434	139,648	272,082	58,935	61,655	120,590	10,280	1,580																				
	” 1878	134,225	140,908	275,133	133,424	140,197	273,621	59,062	61,528	120,590	10,915	1,711																				
	” 1879	134,669	141,024	275,693	133,922	140,755	274,677	59,271	62,362	121,633	11,299	1,730																				
	” 1880	132,739	139,874	272,613	133,017	140,154	273,171	58,793	61,723	120,516	11,048	1,584																				
I Venersborgs stad	år 1876	2,363	2,940	5,303	2,317	2,868	5,185	985	1,144	2,129	199	30																				
	” 1877	2,391	2,972	5,363	2,330	2,884	5,214	998	1,097	2,095	207	38																				
	” 1878	2,454	3,119	5,573	2,385	2,912	5,297	1,012	1,071	2,083	212	23																				
	” 1879	2,448	3,104	5,552	2,454	3,021	5,475	1,124	1,232	2,356	207	31																				
	” 1880	2,434	3,048	5,482	2,404	2,997	5,401	1,258	1,438	2,696	193	21																				
I Borås stad	år 1876	1,657	2,275	3,932	1,668	2,286	3,954	749	899	1,648	121	20																				
	” 1877	1,755	2,413	4,168	1,773	2,453	4,226	795	962	1,757	147	15																				
	” 1878	1,833	2,556	4,389	1,832	2,571	4,403	798	987	1,785	183	40																				
	” 1879	1,983	2,691	4,674	1,975	2,706	4,681	863	1,005	1,868	188	39																				
	” 1880	1,999	2,724	4,723	2,010	2,744	4,754	871	1,003	1,874	185	31																				
I Alingsås stad	år 1876	890	1,298	2,188	890	1,293	2,183	339	406	745	81	11																				
	” 1877	906	1,347	2,253	900	1,338	2,238	338	420	758	79	11																				
	” 1878	972	1,371	2,343	969	1,365	2,334	360	419	779	91	14																				
	” 1879	966	1,379	2,345	972	1,379	2,351	364	423	787	89	11																				
	” 1880	1,017	1,443	2,460	1,022	1,445	2,467	385	439	824	93	13																				
I Ulricehamns stad	år 1876	499	627	1,126	509	640	1,149	252	262	514	29	3																				
	” 1877	533	646	1,179	507	647	1,154	239	258	497	32	7																				
	” 1878	544	659	1,203	551	675	1,226	255	268	523	34	6																				
	” 1879	557	664	1,221	552	674	1,226	252	252	504	42	7																				
	” 1880	537	678	1,215	560	676	1,236	250	243	493	43	4																				
I Ämås stad	år 1876	860	1,080	1,940	871	1,083	1,954	421	480	901	32	13																				
	” 1877	906	1,131	2,037	906	1,131	2,037	432	507	939	71	13																				
	” 1878	944	1,181	2,125	950	1,163	2,113	435	476	911	77	10																				
	” 1879	978	1,202	2,180	979	1,194	2,173	440	487	927	81	8																				
	” 1880	1,141	1,313	2,454	1,141	1,319	2,460	503	556	1,059	122	8																				
I hela länet	år 1876	138,808	148,011	286,819	137,853	147,575	285,428	61,906	65,188	127,094	10,567	1,689																				
	” 1877	140,148	148,815	288,963	138,850	148,101	286,951	61,737	64,899	126,636	10,816	1,664																				
	” 1878	140,972	149,794	290,766	140,111	148,883	288,994	61,922	64,749	126,671	11,512	1,801																				
	” 1879	141,601	150,064	291,665	140,854	149,729	290,583	62,314	65,761	128,075	11,909	1,829																				
	” 1880	139,867	149,080	288,947	140,154	149,335	289,489	62,060	65,402	127,462	11,684	1,664																				

Tab. No 3.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER SAMT STADSJORDAR M. M. I ELFSBORGS LÄN ÅR 1880.

1. Hemman och jordlägenheter af alla slag, efter olika natur.	2.		3.	4.	5.	6.	7.			8.	9.	10.
	Hemman.			Bruk- nings- delar.	nybyggen.	jordtorp.	A n t a l			back- stugor.	andra lä- genheter.	Taxerings- värdet. Kronor.
	Mantal		oförmedlade.				nuvarande.	ryttare-, soldat- och båtsmans- torp.	back- stugor.			
I. Landsbygden.												
A. Kronoegendomar.												
1) Under allmän disposition.												
a) Kungs- och kungsladugårdar samt säterier	14 ⁵⁰	10 ²⁵	8	—	20	—	11	—	—	—	—	257,000
b) Boställen	256 ²⁰	172 ⁴⁷	267	—	339	14	98	10	—	—	—	3,455,800
c) Hemman	170 ⁵⁷	99 ⁰³	184	—	237	2	77	1	—	—	—	2,548,000
d) Nybyggen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
e) Jordlägenheter	—	—	—	—	25	—	—	13	—	—	—	54,700
f) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	100
g) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	52,700
2) Under enskild disposition.												
a) Säterier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Hemman	26 ⁰⁴	11 ⁶⁸	15	—	7	3	9	2	—	—	—	259,500
c) Nybyggen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Jordlägenheter	—	—	—	—	148	—	—	—	—	—	—	96,700
e) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	100
f) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	60	—	—	—	76,700
B. Skatteegendomar.												
a) Boställen	1 ⁶⁹	0 ⁸⁷	3	—	4	—	2	—	—	—	—	16,600
b) Säterier	21 ⁹³	18 ⁰⁵	18	—	42	5	2	—	—	—	—	466,200
c) Hemman	3,150 ¹¹	2,459 ⁵⁰	14,948	—	3,570	1,017	2,580	254	—	—	—	69,865,600
d) Jordlägenheter	—	—	—	—	338	—	—	—	—	—	—	368,300
e) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	7,400
f) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	211	—	—	—	1,850,800
C. Frälseegendomar.												
a) Boställen	1 ⁵⁰	0 ⁹²	4	—	—	—	1	—	—	—	—	17,200
b) Säterier och ladugårdar	250 ⁷²	229 ⁴⁵	340	—	562	1	219	26	—	—	—	8,308,400
c) Rå- och rörs- (insockne) hemman	63 ⁵⁰	57 ³⁸	213	—	71	1	74	4	—	—	—	1,233,800
d) Hemman (utsockne)	1,833 ⁹⁸	1,130 ⁰⁵	3,950	—	1,829	411	1,599	114	—	—	—	27,612,400
e) Jordlägenheter	—	—	—	—	179	—	—	—	—	—	—	629,900
f) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	5,900
g) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	218	—	—	—	1,500,514
Summa	5,790 ⁸⁷	4,189 ⁶⁵	19,950	—	7,371	1,454	4,672	961	—	—	—	118,715,214
II. Städerna.												
	Hela antalet nybyggda bostadshus 1876—1880.			Tomter		Lägenheter.		Taxeringsvärdet				
				bebyggda.	obe- byggda.	af hus och tomter.	af jordar.					
Venersborg	9	—	—	390	150	41	4,020,825	605,750	—	—	—	—
Borås	26	—	—	374	54	176	3,233,400	443,500	—	—	—	—
Alingsås	12	—	—	197	6	67	1,789,450	378,275	—	—	—	—
Ulricehamn	8	—	—	62 ¹¹	12 ²¹	82	783,400	268,500	—	—	—	—
Åmål	27	—	—	123	79	190	1,696,200	323,900	—	—	—	—
Summa	82	—	—	1,146 ¹¹	301 ²¹	556	11,523,275	2,019,925	—	—	—	—

Tab. No 4.

BRANDFÖRSÄKRINGS-INRÄTTNINGARNES VERKSAMHET I ELFSBORGS LÄN ÅREN 1876—1880.

12

Elfsborgs län.

1. Inrättningens namn och verksamhetsområde.	2. År, då verksamheten börjat.	3. Influtna försäkringsafgifter (eller utdebiterade belopp). 1876—1880.	4. Öfriga inkomster. 1876—1880.	5. Utbetalda brandskadeersättningar. 1876—1880.	6. Öfriga utgifter. 1876—1880.	7. Befintliga fonder eller tillgångar. 31/12 1880.	8. Försäkringsbelopp. 31/12 1880.	9. Utdebiteringsgrund. Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.					10. Eldsvådor, för hvilka under 1876—1880 utbetalts ersättning för endast lös egendom. för både fast och lös egendom.		11. Anmärknin- gar.	
								1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Antal.	Antal.		
<i>Väne fögderi:</i>																
1. Tunhems pastorats	1861	Fast egendom	5,106	609	7,653	600	4,469	3,338,995	—	20	—	—	10	2	5	
		Lös egendom	3,683	322	1,459	340			—	20	—	—	10	1		
2. Bjärke härads	1861	Fast egendom	—	—	—	—	15,419	2,000,350	—	—	—	—	—	1	—	
		Lös egendom	—	—	60	—			—	—	—	—	—	—		
3. Flundre härads	1862	Fast egendom	110	—	44	—	131	1,685	2	—	—	—	—	1	1	
		Lös egendom	—	—	—	—			—	975	2	—	—	—		—
4. Ale härads	1860	Fast egendom	7,291	—	7,859	1,790	642	3,000,000	—	3	—	6	6	10		
		Lös egendom	—	—	—	—			—	2,000,000	—	3	—		6	6
5. Vätle härads	1861	Fast egendom	11,479	1,941	13,039	965	1,900	2,442,330	E j u p p g i f v e t					—	6	1)
		Lös egendom							—	—	—	—	—	—	—	
<i>Kullings fögderi:</i>																
6. Herrljunga pastorats	1867	Fast egendom	3,844	10 ⁰⁷	2,300	299 ⁴⁷	5,472	855,170	10	10	10	10	10	—	3	2)
		Lös egendom							—	—	—	—	—	—	—	
7. Algotstorps pastorats	1868	Fast egendom	2,204	—	1,386	512	120	998,500	—	10	—	15	—	—	2	
		Lös egendom			—	—			478	—	—	—	—	—		—
8. Hols pastorats	1867	Fast egendom	3,028	914 ⁴⁴	115	330	5,873	310,890	10	10	10	10	10	—	1	
		Lös egendom						—						—	—	—
9. Lena pastorats (inklusive Långareds socken).	1868	Fast egendom	1,855	39	911	1,250	192	1,635,900	5	5	5	5	5	—	—	3)
		Lös egendom							—	—	—	—	—	—	—	
10. Alingsås pastorats	1867	Fast egendom	7,128	—	5,552	619	13,511	1,445,525	10	10	10	10	10	—	2	4)
		Lös egendom							—	—	—	—	—	—	—	
11. Björke pastorats (inkl. Hof och Molla socknar).	1865	Fast egendom	782	432	850	310	674	352,000	5	5	5	5	5	1	2	
		Lös egendom			—			—						1,125		—
12. Eriksbergs pastorats (inkl. Öra Hellestads, Alboga och en del af Ods socknar).	1867	Fast egendom	6,490	370	7,102	419	365	933,180	5	5	35	20	10	—	4	5)
		Lös egendom							—	—	—	—	—	—		
13. Närunga pastorats (inkl. Landa socken).	1869	Fast egendom	1,481	801	1,718	179	385	1,162,700	10	10	10	10	10	—	5	
		Lös egendom							—	—	—	—	—	—		—
<i>Marks fögderi:</i>																
14. Seglora pastorats (omfatt. Seglora och Skepphults socknar).	1868	Fast egendom	756	91	439	160	8,036	119,625	20	20	10	10	10	3	4	
		Lös egendom						—	—	—	—	—	—	—		—
15. Torestorps pastorats (den s. k. Skänkligen undantagen).	1871	Fast egendom	1,000	30	813	110	252	310,000	20	20	100	130	100	—	2	
		Lös egendom						—	—	—	—	—	—	—		—
16. Istorps pastorats	1868	Fast egendom	2,362	2,614	1,005	396	10,668	430,200	5	5	—	10	10	3	3	
		Lös egendom						—	—	—	—	—	—	—		—

Tab. No 4.

Tab. N:o 4. (Forts.) BRANDFÖRSÄKRINGS-INRÄTTNINGARNES VERKSAMHET I ELFSBORGS LÄN ÅREN 1876—1880.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.					10.		11.
								Utdebiteringsgrund. Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.					Eldsvådor, för hvilka under 1876—1880 utbetalts ersättning för endast fast eller endast lös egendom.		
Inrättningens namn och verksamhetsområde.	År, då verksamheten börjat.	Influtna försäkringsavgifter (eller utdebiterade belopp). 1876—1880.	Öfriga inkomster. 1876—1880.	Utbetalda brandskadeersättningar. 1876—1880.	Öfriga utgifter. 1876—1880.	Befintliga fonder eller tillgångar. 31/12 1880.	Försäkringsbelopp. 31/12 1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Antal.	Antal.	Amtäringar.
17. Berghems pastorats	1866	Kr. 1,577	Kr. 251	Kr. 75	Kr. 340	Kr. 1,440	Kr. 306,370	—	—	10	—	—	1	—	
Fast egendom															
Lös egendom															
18. Sättila pastorats	1849	2,598	63	2,562	57	95	1,133,150	7	—	—	—	17	—	3	7)
Fast egendom															
Lös egendom															
19. Bollebygd's härads	1863	4,976	813	2,714	471	6,332	1,426,460	—	10	10	—	10	1	2	8)
Fast egendom															
Lös egendom															
20. Bredareds sockens	1867	{ 324 382	—	129	52	3,038	{ 151,510 90,690	{ 5 5	5	—	10	—	—	1	9)
Fast egendom															
Lös egendom															
21. Sandhults o. Hedareds socknars	1862	{ 1,225 1,225	—	209	53	4,575	426,100	5	5	5	5	5	2	4	
Fast egendom															
Lös egendom															
22. Tämta och Vänga socknars	1868	{ 779 779	—	—	—	2,020	369,700	75	75	37 ⁵	37 ⁵	37 ⁵	—	—	
Fast egendom															
Lös egendom															
<i>Kinds fögderi:</i>															
23. Kalfs pastorats	1863	5,869	1,831	3,811	573	8,474	1,354,090	9	5	10	13 ⁵	9	—	12	10)
Fast egendom															
Lös egendom															
24. Tranemo pastorats (inkl. Månstads socken).	1863	—	4,286	{ 338 268	380	9,179	795,425	—	—	—	—	—	—	—	11)
Fast egendom															
Lös egendom															
25. Svenljunga pastorats	1863	4,515	—	{ 1,599 772	435	7,337	640,000	15	15	15	15	15	—	4	12)
Fast egendom															
Lös egendom															
26. Mjöbäck's pastorats	1866	2,197	—	596	629	1,193	415,000	10	10	10	10	10	—	3	
Fast egendom															
Lös egendom															
27. Norra Kinds	1867	12,212	2,711	3,625	1,090	19,385	2,696,500	100	100	100	100	100	—	15	
Fast egendom															
Lös egendom															
28. Dalstorp's pastorats	1867	2,063	494	{ 120 132	110	3,128	737,500	5	5	5	5	5	1	3	13)
Fast egendom															
Lös egendom															
29. Hösna pastorats	1869	2,193	1,470	{ 58 28	201	7,101	{ 281,947 184,983	{ 10 10	10	10	10	10	2	1	
Fast egendom															
Lös egendom															
<i>Sundals fögderi:</i>															
30. Frändefors pastorats	1863	9,139	246	{ 4,443 2,343	1,693	906	1,600,740	20	5	10	5	10	—	9	14)
Fast egendom															
Lös egendom															
31. Frändefors sockens	1849	1,316	110	1,378	—	48	—	—	—	—	—	—	—	—	15)
Fast egendom															
Lös egendom															
32. Bolstads pastorats	1868	4,568	1,124	2,848	1,426	774	2,137,500	—	16	—	8	—	—	12	16)
Fast egendom															
Lös egendom															
33. Nordals härads	1861	{ 3,223 1,726	—	6,945	415	—	2,792,650	—	10	—	10	—	—	13	17)
Fast egendom															
Lös egendom															

Tab. N:o 4.

Elfsborgs län.

Tab. No 4. (Forts.) BRANDFÖRSÄKRINGS-INTRÄTTNINGARNES VERKSAMHET I ELFSBORGS LÄN ÅREN 1876—1880.

1. Inrättningens namn och verksamhetsområde.	2. År, då verksamheten börjat.	3. Inflyttna försäkringsavgifter (eller utdebiterade belopp). 1876—1880.	4. Öfriga inkomster. 1876—1880.	5. Utbetalda brandskadeersättningar. 1876—1880.	6. Öfriga utgifter. 1876—1880.	7. Befintliga fonder eller tillgångar. 31/12 1880.	8. Försäkringsbelopp. 31/12 1880.	9. Utdebiteringsgrund. Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.					10. Eldsvådor, för hvilka under 1876—1880 utbetalts ersättning		11. Anmärkningar.	
								1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Antal.	Antal.		
																för endast fast eller endast lös egendom.
34. Färgelanda och Torps pastorats	1867	Kr. 6,741	—	Kr. 1,305	Kr. 543	Kr. 9,217	Kr. 1,409,520	Öre. 10	Öre. 10	Öre. 10	Öre. 10	Öre. 10	—	10		
Lös egendom																
35. Högsätters, Rennelanda och Lerdals socknars.	1863	Kr. 3,447	—	Kr. 2,425	Kr. 370	—	Kr. 882,220	—	Öre. 10	—	—	—	30	—	—	
Lös egendom																
36. Råggård och Jerbo socknars.	1863	Kr. 1,765	—	Kr. 1,203	—	—	Kr. 513,350	—	—	—	—	—	—	—	1	
Lös egendom																
<i>Vedbo fögderi:</i>																
37. Vedbo härads, hufvudsakligen Eds och Rölönda pastorat.	1863	Kr. 14,061	—	Kr. 6,748	Kr. 3,802	Kr. 69	Kr. 4,169,090	Öre. 2	Öre. 10	Öre. 11	Öre. 2	Öre. 2	5	2	10	19)
Lös egendom																
38. Vedbo Östra härads (omfattande Steneby och Artermarks pastorat, Laxarby, Vårviks, Torrskogs och Nössemarks socknar och en del af Dalskogs s:n).	1878	Kr. 1,654	—	Kr. 571	Kr. 1,038	Kr. 44	Kr. 1,626,510	—	—	Öre. 2	Öre. 4½	—	—	—	2	19)
Lös egendom																
39. Tössbo härads	1845	Kr. 10,440	Kr. 64	Kr. 6,347	Kr. 458	Kr. 603	Kr. 3,806,710	—	—	Öre. 29	—	—	3	1	4	
Lös egendom																
<i>Venersborgs stad:</i>																
40. Elfsborgs läns brandstodsbolag	1841	Kr. 411,118	—	Kr. 316,414	Kr. 43,467	Kr. 67,050	Kr. 20,779,250	Öre. 10	Öre. 18	Öre. 18	Öre. 44	Öre. 18	—	202	20)	
Lös egendom																

A n m ä r k n i n g a r .

1) Under år 1877 äro utbetalda 2,100, år 1878: 2,241 och år 1880: 7,138 kr. Räkenskapsåret börjar den 14 mars. — 2) Räkenskapsåret börjar den 1 augusti. — 3) Afgiften lika för lös och fast egendom. — 4) D:o d:o. — 5) Räkenskapsåret börjar d. 14 mars. — 6) Brandstodsåret räknas från d. 1 augusti. — 7) Bolaget gemensamt för fast och lös egendom. — 8) Hvilat på principen af gemensam ansvarighet. — 9) Brandstodsåret räknas från d. 1 juni. — 10) Särskilda uppgifter för fast och lös egendom hafva ej kunnat erhållas. Införda försäkringsbeloppet motsvarar den summa, hvarmed egendomen ansvarar hos brandstodsbolaget. — 11) Särskilda uppgifter för fast och lös egendom hafva ej kunnat erhållas. Försäkringsåret räknas från d. 15 mars; utdebiteringar ej ifrågakommit. — 12) Särskilda uppgifter för fast och

lös egendom hafva ej kunnat erhållas. — 13) Närmare uppgift om fördelningen af beloppen å fast och lös egendom har ej kunnat erhållas. — 14) Räkenskapsåret utlöper hvarje 14 mars. Ansvarighetsbeloppet är det i 8:de kolumnen angifna, men uppgift om hvad häraf belöper sig särskildt för fast och särskildt för lös egendom har ej kunnat erhållas. — 15) D:o d:o. — 16) Utdelar lika för fast och lös egendom och derför ej i räkenskapen åtskilda. Räkenskapsåret börjar d. 1 augusti. — 17) Brandförsäkringsåret räknas från den 14 mars. — 18) Räkenskapsåret räknas från den 14 mars. — 19) D:o d:o. Ansvarighetsbelopp år 1878: 622,650, år 1879: 2,133,820 och år 1880: 2,840,950 kr. — 20) Räkenskapsåret räknas från den 14 mars.

Tab. No 5.

FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER, SJUKKASSOR OCH DERMED JEMFÖRLIGA INRÄTTNINGAR I ELFSBORGS LÄN ÅR 1880.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1880 till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1880. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Annmärkn.
A. Å landsbygden.								
<i>Väne fögderi:</i>								
1. Östads barnhus.	Uppfostran af fattiga, värlösa och välartade barn, gossar och flickor från 5 års ålder tills de konfirmerats.	Nicolaus Sahlgren, direktör af Ostindiska kompaniet.	1774 ¹ / ₆	80 barn, deraf 51 gossar och 29 flickor.	Kronor 9,927 ⁷ / ₂ , deraf underhåll kronor 5,953 ¹ / ₁₀ ; skola och andra omk. kr. 3,974 ⁶ / ₂ .	Östads egen- dom med underlydandet till sammans 18 ¹ / ₂ hemman samt ett uti riksbanken deponerat kapital, ursprungligen 100,000 daler silfvermynt, nedsatt till 25,000 kr.	Disponent friherre J. Alströmer.	
2. Trollhätte bergsmanskap.	Nödlidande inom Tunhems gäll.	Kamreraren Gust. Sandberg m. fl.	1809	1	22 ⁸ / ₂	380 ² / ₇	Pastor och kyrkovårdar i Tunhem.	
3. Sandbergiska kyrkvärningskassan.	Att uppvärma Tunhems kyrka.	Christer P. Sandberg.	1876	—	109 ⁵ / ₀	1,270 ¹ / ₈	D:o d:o.	
4. Niklassons tornbyggnadskassa.	Till blifvande tornbyggnad i Tunhem.	Jonas Niklasson, bonde.	1877	—	ingen	1,191 ⁰ / ₂	D:o d:o.	
5. Björke skolkassa till understöd.	Till skolan i Björke socken.	J. Vennerberg, kollektör.	1801	Skolans	behof 6 tr råg, 6 tr korn.		Björke skolråd.	
6. Gerdhems skolbarn till d:o.	Till fattiga skolbarn.	S. E. Olsson, gästgifvare.	1872	—	120	2,000	Gerdhems d:o.	
7. Öfverste Nils Ericsons stipendiefond.	Att bereda flitiga skolbarn premier och understöja fattigvården.	Öfverste Nils Ericson.	Okänd.	12 o. premier.	120 (ränta)	2,000	Bruksförvaltaren S. Andersson och kyrkoherden P. M. Åberg.	
8. Doktor Carl Rinmans stipendiefond.	Till »pauvres honteux» i Trollhättan.	Dr: Carl Rinman.	1879 ¹ / ₆	3	540 (ränta)	9,000	S. Andersson i Trollhätte kommun.	
9. Rönbergiska donationen.	Underhåll af Nääs skola i Skallsjö socken, jemte aflöning till läraren derstädes.	Jöns Rönberg, handl. i Göteborg.	Kan ej upp- gifvas.	—	—	12,000	Kaptenen m. m. J. T. Berg på Ekudden och skolrådet i Skallsjö socken.	
10. Lindströmska donationen.	Till mat och kläder åt fattiga barn i Angereds folkskola.	C. G. Lindström, handlande i Göteborg.	1850 ¹⁹ / ₁₀	Middag till 48 barn o. kläder till 16.	—	10,000	Angereds sockens kyrkoråd.	
11. Fossbergiska donationen.	Till behöfvande, fattigvården ej tillhörande personer i Angereds socken.	Gust. Fossberg, komminister i Angereds och Bergjums socknar.	1857 i juni.	25	396	6,600	Kommunalnämnden i Angereds.	
12. Bergqvistska donationen.	Till 2me fattiga skolbarn i Angereds socken för flit och större kunskapsmått.	A. Bergqvist, f. d. gästgifvare i Agnesberg.	1874 ⁴ / ₈	2 flickor	18	300	Skolrådet i d:o.	
13. Fossbergiska donationsfonden.	Till behöfvande, fattigvården ej tillhörande personer i Bergjums socken.	G. Fossberg, komminister.	1857 i juni.	6	244 ⁵ / ₀	3,345	Kommunalnämnden i Bergjums socken.	

Tab. No 5.

Elfsborgs län.

Tab. N:o 5. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål.	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning år 1880		6. Stiftelsens storlek vid slutet af år 1880. Kronor.	7. Stiftelsen förvaltas af:	8. Anmärkn.
				till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.			
<i>Marks fögderi:</i>								
14. Frölichska skolan.	Till beredande af undervisning åt barn från Istorps och nästgränsande pastorat eller lön åt läraren; vidare lokal och materiel samt slutligen understöd åt fattiga barn.	G. A. Frölich, häradskrifvare.	1827 ²¹ / ₆	28	201	24,678	Pastor, kronofogden och häradskrifvaren och två fastighetsegare i Istorps församling.	
15. Setheliska donationsfonden.	Skolväsendet och fattiga barns underhåll.	Borgmästaren J. H. Sethelius och enkeprostinan Petronella Hall i Varberg.	1777 ⁶ / ₅	Sätilla Hyssna	665 485	5,483	En sysloman under inseeende af skolråden i Sätilla och Hyssna. Biskopen i Göteborg och pastor i Sätilla kuratorer.	
16. Prosten R. Rabes fond.	Årliga räntan till fattige.	Kontraktsposten H. Rabe i Gällstad.	1865 ²⁷ / ₆	10	30	500	Ordföranden i Sätilla kommunalnämnd.	
17. Prosten O. M. Torells fond.	Årliga räntan till folkskoleväsendet i Sätilla.	Prosten O. M. Torell i Sätilla.	1845 ¹⁶ / ₅	—	68	1,328	En sysloman.	
18. Enkefru Katarina Bursells fond.	Årliga räntan till äfvidna komministrars enkor och barn i Sätilla pastorat.	Enkefru Katarina Bursell.	1850 ¹¹ / ₄	1	150	3,000	Ordföranden i Sätilla o. Hyssna kommunalnämnd.	
19. Hultmanska donationsfonden.	Att bereda underhåll och lärdom (inom sitt födda stånd) åt sockuens mest torftiga barn.	Joh. Hultman, lektor i Göteborg.	1822 ¹¹ / ₁₁	130	902	17,319	Skolrådet i Bollebygd s:n.	7)
20. Kullgrafska donationen.	Årliga räntan till fattige, ålderstigne medlemmar af Torpa socken.	Bonden Johs Olofsson i Kullgraf.	1862 ¹⁶ / ₁	6	120	2,000	Kommunalnämnden och fattigföreståndaren i Torpa sm.	
<i>Kinds fögderi:</i>								
21. Svenljunga sjukhus.	Att bereda läkare- och sjukvård åt inom Svenljunga provinsialläkaredistrikt boende sjuke.	Händl. A. Jönsson i Bredgården, A. Hansson i Mölneby och H. Almqvist i Svenljunga.	1864 ⁴ / ₁₁	—	—	42,229 ⁷⁰	En direktion.	2)
22. Holmbladiska donationen.	Premier åt skolbarn.	H. Holmblad, kyrkoherde.	1872	40	21	350	Skolråden inom Åsarps pastorat.	3)
23. D:o d:o.	Understöd åt sådana behöfvande, som icke af kommunerna åtnjuta fattighjelp.	Densamme.	1872	30	47	750	Kontraktsposten A. Jungner m. fl.	4)
24. Särmarkska d:o.	Premier åt fattiga och flitiga skolbarn.	Prosten Särmark och hans hustru, Anna Margareta, född Landahl.	1810 ¹⁸ / ₄	200	60	1,000	Pastor och kyrkovårdarne i Böne pastorat.	5)
25. V. von Braunska d:o.	Understöd åt sådana behöfvande, som icke af kommunen åtnjuta fattighjelp.	Detlof B. von Braun, major.	1868 ¹¹ / ₂	14	60	1,000	Pastor i Böne pastorat och kyrkovårdarne i Liåreds och Kylingareds socknar.	6)
<i>Sundals fögderi:</i>								
26. Renströmska fonden.	Af testator icke närmare uppgifvet än »till något allmännyttigt ändamål».	Sven Renström, grosshandlare.	1867 ²⁷ / ₅	42	600	10,000	En vid kyrkostämman i Bolstads socken utsedd komité.	7)
27. Dahlbergiska fonden.	Att befrämja fattiga fader- och moderlösa barns undervisning i kristendom.	Johan Dahlberg, hemmansägare.	1848 ⁷ / ₁	—	55 ⁶⁸	928 ⁰¹	Kommunalnämnden i Grinstads socken.	
28. Fryxell-Langensköldskastiftelsen.	Till understöd åt blygsamt fattige (pauvres honteux) och stipendier åt behöfvande studerande ynglingar inom Vermlands och Elfsborgs län samt företrädesvis Dalsland, samt att afsätta medel för beredande af fond för en s. k. lancasterskola.	Krigsrådinnan M. Fryxell, född Langensköld.	1840 ²⁰ / ₁	220	8,178	180,000	En direktion och en kamrerare.	
29. Friedenreich-Varbergiska fonden.	Till understöd åt fattiga fruntimmer.	Öfverstelöjtnanten C. A. Varberg och hans hustru, M. E. Friedenreich.	1848 ⁸ / ₁₁	11	1,575	35,930 ⁴⁸	En styrelse och en redogörare.	8)
30. Hans Maj:t Konungens gåfva.	Till de fattige.	H. M. Konung Karl XIV Johan.	1841 ²⁵ / ₂	Fattigkassan.	43 ²⁰	720	Fattigvårdstyrelsen i Torps socken.	
31. Fru Elisabet Svenskes gåfva.	D:o d:o.	Elisabet Svenske, född von Proschwitz.	1844 ⁹ / ₄	6	6	100	D:o d:o.	
32. Bruksförvalt. C. F. Rinmans gåfva.	D:o d:o.	C. F. Rinman, bruksförvaltare.	1879	1	35	230	D:o d:o.	
<i>Vedbo fögderi:</i>								
33. Svinhufvudska donationen.	Halfva räntan till hemgift åt ett fattigt par af allmogen, andra hälften till någon fattig af allmogen med flere barn och känd för dygd och arbetsambet.	C. M. Svinhufvud, kapten.	1818 ¹⁸ / ₂	4	180	3,000	2:ne ståndspersoner, kyrkoherden i Steneby och en bonde.	9)
34. Ugglas donation.	Räntan kan utdelas till fattiga barn i Steneby, Bäcke, Ölskölds och Laxarby socknar.	C. F. Ugglas, brukspatron.	1826 ¹¹ / ₁₁	—	540	9,000	Skolråden i församlingarne.	10)

B. I Venersborgs stad:

1. Gyllenheimska stiftelsen.	Att lemna stipendier och bidrag till barn i stadens folkskola.	E. G. Gyllenheim, general-auditör.	1824 ² / ₆	53	1,503	9,652 ² / ₅₀	En styrelse, bestående af tre personer.	11)
2. Gudmund Sandmarks stiftelse.	Anskaffande af sunda och tjenliga bostäder åt åldriga personer af arbetsklassen inom staden.	Gudmund Sandmark, regementsläkare.	1850 ²⁰ / ₄	—	—	38,952 ⁷ / ₀	Stadens drätselkammare.	12)
3. Drottning Lovisas skyddsförening.	Beredande af vård och uppfostran åt unga personer af båda könen, som beträdd lastens bana.	Åtskilliga personer inom Venersborgs samhälle.	1861 ²⁹ / ₁	10	604	20,576 ⁵ / ₅₅	En direktion af ordförande och 6 ledamöter, biträdd af sekreterare och kassör.	13)
4. Venersborgs barnhem.	Att bereda bostad, föda och vård samt undervisning åt minderåriga fattiga barn, hvilkas föräldrar om dagarne hafva sitt arbete utom deras hem.	C. J. Andersson, skeppsredare, med flere personer inom sambället.	1874 ⁴ / ₈	32	—	12,500	En styrelse.	
5. C. J. Rybergiska fouden.	Att bereda pension och understöd åt enkör efter handlande och handverkare inom staden.	Carl Joh. Ryberg, värdsushaidkare.	1875 ¹⁶ / ₁₀	11	600	10,000	Stadens drätselkammare; pensionärer utses af stadsfullmäktige.	

C. I Borås stad:

1. Friherrinnan Strokirks donation.	Understöd åt ett åldrigt fruntimmer.	Friherrinnan Strokirk.	1765 ² / ₆	1	60	1,000	Fattigvårdsstyrelsen.	
2. Höggenbildts d.o.	Utdelning åt fattige.	Kopparslagaren Höggenbildt.	1775 ¹² / ₁₀	15	45	750	D:o.	
3. G. Tollstorps d.o.	Understöd åt fattige embetsmän och borgareenkor.	Borgmästaren G. Tollstorp.	1797 ¹⁰ / ₆	10	20	333 ³³ / ₃₃	D:o.	
4. J. Lindbergs d.o.	Till delning emellan konungens militärhospitals-fond, Hellefors församlings fattigvård, Kinnarumma sockens och Borås stads fattige.	Brukspatron J. Lindberg.	1815 ²⁸ / ₁	—	315	Bortarrenderad jord.	D:o.	
5. P. Hållings d.o.	Understöd åt fattige.	Handlanden P. Hålling.	1816 ¹⁰ / ₁₂	8	75	1,300	D:o.	
6. H. Syks d.o.	Understöd åt fattiga enkör och åldriga qvinnor.	Handlanden H. Syk.	1817 ¹⁵ / ₄	3	54	900	D:o.	
7. Lindbergs d.o.	Understöd åt mest behöfvande borgare och borgareenkor.	Handlanden P. M. Lindberg.	1818	3	90	1,500	D:o.	
8. Norén-Salmeniska stipendiet.	Stipendier och premier vid allmänna läroverket.	Handlandena P. Norén och A. M. Salmenius.	1832 och 1856 ²² / ₁₀	26	235	Lägenheten Solängen.	Läroverkets kollegium.	

D. I Åmåls stad:

1. Stecksénska donationsfonden.	Att användas till ett arbetshus för de fattige i Åmål, men skall fonden först stå orubbad uti 120 år för att kasta intresse på intresse af sig.	Magister Nils Stecksenius och hans hustru Anna J. Hedenström.	1774 ²⁹ / ₁₂ och 1778 ¹¹ / ₈	—	—	28,433 ⁰⁴ / ₀₄	Skolrådet i Åmål.	
2. Lancaster-fonden.	Till grundfond för skolans framtida verksamhet och bestånd.	Apotekare Rinman.	1815 ² / ₂	—	—	24,587 ⁵⁸ / ₅₈	Skolrådet.	
3. Askenstedtska fouden.	Friskola för fattiga flickor.	Handl. J. H. Askenstedt.	1838 ²⁰ / ₁	—	—	Beloppet nedlagdt i en byggnad för slöjdskola för flickor.	D:o.	
4. Åbergiska donationsfonden.	Till fattig- och arbetshus.	Brukspatron J. Åberg.	1847 ²² / ₁₁	—	—	5,518 ⁵⁶ / ₅₆	Fattigvårdsstyrelsen.	
5. Högdahls organistfond.	Till aflöning åt församlingens organist; dock skall kapitalet först växa till 10,000 kronor.	Organist och klockare samt färgerifabr. Lars G. Högdahl.	1848 ²⁸ / ₈	—	—	10,836 ²⁵ / ₂₅	Kyrkorådet.	
6. Lekbergiska donationsfonden.	Att af räntan årligen utdela julgåfvor till fattiga handverkare eller deras familjer.	Kopparslagare L. G. Lekberg.	1865 ³⁰ / ₁₀	37	540	9,299 ⁰³ / ₀₃	Drätselkammaren.	
7. Till stadens folkskola för gossar.	Till premier för godt och sedligt uppförande samt flit.	Bokhandlaren P. A. Pettersson.	1875 ⁴ / ₈	12	60	1,000	Skolrådet.	

A n m ä r k n i n g a r .

¹⁾ Donationen tillhör Bollebygds socken. — ²⁾ I brist på läkare har inrättningen under år 1880 hållits stängd. Ut i det i kol. 7 upptagna belopp ingår jemväl värdet å inrättningens fastighet och inventarier, 16,500 kr. — ³⁾ Omfattar Åsarps pastorat. — ⁴⁾ Omfattar Åsarps pastorat. — ⁵⁾ Omfattar Böne pastorat. — ⁶⁾ Omfattar Liareds och Kyllingareds socknar. ⁷⁾ Räntan af denna fond användes dels till undervisning i slöjd för gossar, dels till insatser i lifvårds- och kapitalförsäkringsanstalten för inom Bolstads kommun födda barn med vilkor att bemedlade och bergade föräldrar göra ett motsvarande tillskott, samt dessutom, enligt testators förordnande, till gratifikation för 5 personer. — ⁸⁾ Stald i förening med Fryxell-

Langensköldska stiftelsen. — ⁹⁾ Dessa 3,000 kronor donerade till nuvarande Steneby och Ärtemarks pastorat. — ¹⁰⁾ Steneby och Laxarby hvardera räntan af 3,000, Ödskölds och Bäcke hvardera af 1,500 kronor. — ¹¹⁾ Stiftelsen eger dessutom en fastighet, landeriet Fredriksberg å stadens område, 30 tunnland jord med åbyggnader. Detta värde ingår i beloppet af stiftelsens storlek. — ¹²⁾ Ut i beloppet af stiftelsens storlek ingår värdet af stiftelsens fasta egendom. — ¹³⁾ Ut i beloppet af stiftelsens storlek ingår värdet af stiftelsens fasta egendom och inventarier.

